

MOLUKSE GESCHIEDENIS OP DE AGENDA

Interview met Fridus Steijlen

Joël van der Moore en Jerry Verschuren

Op 9 februari sprak antropoloog Fridus Steijlen zijn oratie ‘Tjakalele bij volle maan’ uit bij de aanvaarding van het bijzonder hoogleraarschap voor de nieuwe leerstoel ‘Molukse Migratie en Cultuur in comparatief perspectief’ aan de Vrije Universiteit (VU). De leerstoel is ingesteld vanwege de stichting Moluks Historisch Museum. Nadat Steijlen in 1996 promoveerde op een onderzoek naar Moluks nationalisme, publiceerde hij boeken en artikelen over Indonesië en de Molukse cultuur en geschiedenis. Inmiddels is hij senior onderzoeker bij het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) en afgelopen februari bracht hij het boek *Een Indische Skyline* uit. Skript-redacteuren Joël van der Moore en Jerry Verschuren interviewden hem over onder andere zijn werkzaamheden, visie met betrekking tot de Molukse geschiedenis en maatschappelijke engagement.

De onderzoeksinteresses van Steijlen ontwikkelden zich door zijn persoonlijke contacten met de Molukse gemeenschap. Tijdens zijn studie antropologie aan de Universiteit van Amsterdam raakte hij na de eerste Molukse treinkaping in 1975 met een Molukse vriend in een lange discussie: ‘Die vriend stelde dat het interessant is om de derde wereld te bestuderen, maar dat ik niet moest vergeten dat er in Nederland mensen uit die wereld waren met hun eigen achtergrond. Die opmerking leidde tot een lang gesprek, omdat ik me realiseerde dat ik weinig van zijn achtergrond wist’. Door dit gesprek raakte Steijlen geïnteresseerd in de Molukse gemeenschap in Nederland. Zo kwam hij tijdens zijn studietijd terecht bij een organisatie die zich bezighield met het nadenken over en kritisch reflecteren op de Republiek der Zuid-Molukken, of Republik Maluku Selatan (RMS). Binnen deze organisatie was hij de enige niet-Molukker. Het studiepad dat Steijlen koos, hing nauw samen met zijn betrokkenheid bij deze organisatie. ‘Mijn studie stond in het teken van de kennis die we nodig hadden om deze kritische discussie over de RMS te voeren’, en Steijlen kwam daardoor bij het onderzoeksgebied Indonesië terecht. Hij bleef vanaf dat moment betrokken bij de Molukse gemeenschap. De studie van Steijlen resulteerde uiteindelijk mede vanuit deze betrokkenheid in een masterscriptie over drugsproblematiek binnen de Molukse gemeenschap. Hij noemt zich een wetenschapper die zijn specialisme ontwikkelde vanuit de ‘klei’. ‘Ik was toen

actief, ik kom uit de klei, en op een bepaald punt is mijn betrokkenheid bij Molukkers ook mijn wetenschappelijke carrière binnengekomen.’

Na zijn studie heeft Steijlen verschillende onderzoeken gedaan, voordat hij in 1996 promoveerde op een proefschrift over Moluks nationalisme in Nederland. Tussen 1997 en 2001 was hij de coördinator van het project Stichting Mondelinge Geschiedenis Indonesië (SMGI), waarin mensen over hun tijd in Indië werden geïnterviewd. Daarna is hij Indonesië-onderzoeker geworden aan het KITLV en was hij co-auteur van het in 2006 gepubliceerde boek *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*, inmiddels een standaardwerk over de geschiedenis van de Molukse gemeenschap in Nederland. Binnen zijn onderzoek aan het KITLV richt hij zich op twee thema's. Enerzijds op de postkoloniale migratie van Molukkers en Indische Nederlanders, anderzijds op hedendaags Indonesië. Dit laatste uit zich bijvoorbeeld in een project waarvoor hij sinds 2003 op acht locaties het dagelijks leven in Indonesië op film vastlegt, om zo te kijken naar veranderingen. Naast dit onderzoek is hij nauw betrokken bij het Moluks Historisch Museum, waar hij onder andere columns voor schrijft. Daarnaast is hij medecoördinator van het 'Getuigen en Tijdgenoten' project binnen een groot dekolonisatie-onderzoek dat het KITLV in samenwerking met onder meer het NIOD uitvoert. Tot slot is hij, zoals eerder genoemd, sinds 2017 bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit.

OVER DE SCHUTTING HEEN KIJKEN

Hoewel Steijlen primair antropoloog is, spelen andere wetenschappelijke disciplines een belangrijke rol binnen zijn verschillende onderzoeksprojecten. 'Ik ben een beetje chauvinistisch als antropoloog. Ik denk dat de antropologie het mooiste vak is, omdat je je in heel veel antropologische onderzoeken niet alleen kan beperken tot de antropologie.' Zo noemt hij als voorbeeld zijn onderzoek naar drugsgebruik onder Molukkers en criminaliteit onder Antillianen. Daarbij kon hij niet alleen aan de slag met antropologisch veldwerk, maar moest hij zich ook verdiepen in andragologie en criminologie. Het onderzoek naar nationalisme voor zijn proefschrift had daarentegen weer een sterke historische component. Wie een antropologische studie doet, krijgt meestal te maken met zowel de politieke situatie als de geschiedenis van de onderzochte bevolkingsgroep. Voor een gedegen antropologisch onderzoek moet men dus voortdurend 'over de schutting van zijn vakgebied heen kijken,' stelt Steijlen. 'Ik heb het idee dat dat als antropoloog niet anders kan'. Dit maakt een antropoloog in wezen een interdisciplinair onderzoeker.

Steijlen heeft veel ervaring met *oral history*, waarover hij bijvoorbeeld colleges geeft in Leiden. 'Toen ik coördinator werd van de Stichting Mondelinge Geschiedenis Indonesië, kwam ik ineens in een omgeving waar men zich *oral historian* noemde. In die tijd had je grote groepen historici die

oral history volstreekte onzin vonden en alleen geloofden wat er op papier stond. Dus veel discussies gingen over de vraag wat de validiteit van interviews als historische bron was. Dat vond ik wel grappig, want dat waren precies de eerste lessen methodologie van antropologie. Je werkt met inter-

Fridus Steijlen
Foto: Lesli Taihuttu

views, je moet verifiëren, je moet vergelijken, je weet wat subjectiviteit is. Ik denk ook dat ze mij kozen als coördinator bij de SMGI omdat ik veel interviewervaring had in verschillende omstandigheden.’ Een goed oral history onderzoek is volgens Steijlen derhalve interdisciplinair van aard: ‘even heel kort door de bocht: de historicus is geneigd om feiten achter elkaar te zetten, die wil reconstrueren. De antropoloog wil weten wat de betekenisgeving is en vergeet soms de datums te vragen, en een psycholoog wil weten wat er met je gebeurt. Een goed oral history interview brengt die drie dingen bij elkaar. Het gaat niet alleen om reconstructie, maar ook om betekenisgeving en de psychologische impact.’

Die drie aspecten van een goed oral history interview komen ook terug in Steijlens boek *Een Indische Skyline*, dat dit jaar werd gepubliceerd en waarin hij hedendaagse Indische organisaties in Nederland onderzocht. Steijlen vertrok hier vanuit de historische invalshoek van de mondelinge geschiedenis: ‘Ik begon met vragen als “Waar ben je geboren en wat voor rol speelde Indië in je verleden?” En vervolgens komen we wel bij die organisaties terecht. Die eerdere ervaringen verklaren vaak ook hoe mensen zich gedroegen in die organisaties.’

MOLUKSE MIGRATIE

Steijlen vindt dat de Molukse migratie(geschiedenis) weer onder de aandacht mag komen. In het verleden is er altijd relatief veel aandacht geweest voor de Molukse geschiedenis, de laatste jaren steeds minder. Steijlen verklaart: ‘[de aandacht voor de Molukse gemeenschap] verdwijnt onder andere omdat ze vanuit sociologisch perspectief niet te traceren is in de statistieken en er zijn ook geen maatschappelijke problemen, waardoor de overheid minder geïnteresseerd is.’ Door het verdwijnen van postkoloniale migratiegroepen uit de actualiteit nemen andere migratiegroepen een belangrijke rol binnen het migratiedebat in, bijvoorbeeld groepen met een moslimachtergrond. Dit is volgens Steijlen een gemis, aangezien de Molukse geschiedenis, roots en identiteit nog altijd sterk aanwezig zijn in Nederland. Er gebeurt nog steeds veel rondom Molukse wijken en de Nederlandse relatie met de Molukkers is nog altijd in beweging. Het zou volgens Steijlen goed zijn als Nederlandse studenten zich meer verdiepen in de postkoloniale migratie.

Tijdens zijn bijzonder hoogleraarschap wil Steijlen zich richten op drie domeinen. Ten eerste de Molukkers als *ethnic soldiers*: de Molukkers speelden namelijk een belangrijke rol in het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) en werden speciaal daarvoor gerekruteerd. Steijlen wil onderzoek doen naar de positie die de Molukkers als *ethnic soldiers* hadden tijdens de koloniale tijd, maar ook hoe die positie in de postkoloniale tijd doorwerkte. Er zijn interessante vergelijkingen te trekken met *ethnic soldiers* in andere landen, zoals de Harki's in Frankrijk en de Gurkha's in Groot-Brittannië. Het tweede domein betreft Molukse identiteit en instituties en het derde de relatie van Molukkers in Nederland met de Molukken.

Steijlen wil zich ook blijven richten op thema's waar hij zich al eerder mee bezig hield, bijvoorbeeld de politieke geschiedenis en de terroristische acties van de tweede generatie, die een rol kunnen spelen in contemporaine discussies, en de vraag waarom Nederlandse burgers doelwit van de terroristische acties werden. 'De eerste actie in 1970 richtte zich op de residentie van de Indonesische ambassadeur in Wassenaar, maar na een aantal jaren werden Nederlanders ook gezien als onderdeel van het probleem. Een van de verklaringen die ik daarvoor heb gevonden is dat Molukse jongeren anti-imperialistische literatuur gingen bestuderen.' Dit strookte volgens Steijlen niet met de positie van de eerste generatie: 'die zat aan de koloniale kant. Maar de verklaring van de tweede generatie voor die positie was dat de eerste generatie dubbel werd belazerd. De analyse van de tweede generatie was dat Nederland nog onbetrouwbaarder was dan hun vaders hadden verteld, omdat hun vaders eerst voor een 'verdeel en heers'-politiek bij het KNIL waren gerekruteerd.' Daarom was het voor hen geen probleem als Nederlandse burgers slachtoffer van de acties werden. Dit voorbeeld over de positie van de eerste generatie is om nog een andere reden belangrijk. Het verwijst naar een positie waarin de tegenstelling tussen onderdrukker en onderdrukte niet vanzelfsprekend is en het wijst op de complexiteit van de koloniale machtsrelaties. Steijlen hoopt door middel van dit soort voorbeelden een bijdrage te kunnen leveren aan het huidige postkoloniale debat.

Zoals Steijlen in een interview met het *Algemeen Dagblad* stelde, kan de Molukse geschiedenis heel relevant zijn. In het interview dat verscheen onder de kop 'Van de Molukkers kunnen we zoveel leren' vertelde hij over 'lessen die we kunnen trekken uit het Molukse migratieverleden'. Volgens Steijlen stonden de Molukkers aan de wieg van het Nederlandse minderheidsbeleid. Een heleboel beleidsmaatregelen uit de jaren vijftig, zestig en zeventig, bijvoorbeeld de categorale hulpverlening, wijkraden en organisatie van inspraak, waren de eerste stappen op het terrein van een minderhedenbeleid. Veel beleid ontstond ook op initiatief van Molukkers zelf, zoals de genoemde drugshulpverlening, omdat Nederlandse organisa-

ties Molukse gebruikers niet bereikten. Andere beleid, zoals een duizendbanenplan om werkloosheid onder Molukse jongeren te bestrijden, kwamen tot stand in onderling overleg. Het is belangrijk om oog te hebben voor de rol die Molukkers zelf in hun integratieproces speelden. Hoewel niet één op één, kan de overheid uit de Molukse geschiedenis zeker lessen uit trekken voor het huidige migratiedebat rondom asielzoekers en moslims.

DE IVOREN TOREN?

Steijlen hecht veel waarde aan een zorgvuldige bijdrage aan het maatschappelijke debat. 'Ik vind dat je als wetenschapper moet meedoen aan het maatschappelijk debat, "valorisatie" is ook belangrijk. Ik word betaald door de belastingbetaler, wetenschap kan niet in een ivoren toren bestaan. Wetenschap is niet kaal, wetenschap is niet puur waardevrij, je neemt je eigen dingen mee. Maar ik zou niet zo snel op social media een discussie aangaan. Je moet zorgvuldig zijn in je platforms. Social media heeft geen zin, een opiniestuk, een goede discussie in Pakhuis De Zwijger of De Balie is belangrijk. Omdat ik de luxe heb over bepaalde dingen na te denken, de luxe heb om daar met mensen over te praten, moet ik meedoen in de discussie.'

Dit is niet altijd makkelijk en zoals uit een nieuw project over de dekolonisatie-oorlog blijkt, zijn sommige discussies pijnlijk en leveren daarom spanning op. Daar wordt kritisch naar gekeken en dat leidt soms tot verhitte discussies. Het is volgens Steijlen echter niet mogelijk om je alleen maar met 'leuke thema's' bezig te houden. Daardoor heeft hij zelfs ook 'zijn bedreigingen gehad'. Desondanks is hij constant bezig met maatschappelijke discussies, door bijvoorbeeld de wijk in te gaan en in debat te gaan met de Molukse gemeenschap. Een wetenschapper moet, ondanks kritische reacties vanuit de maatschappij, in gesprek blijven en goed onderzoek doen om daarmee via de juiste platforms een bijdrage te leveren aan die maatschappij.

Steijlen denkt dat zijn betrokkenheid bij de Molukse gemeenschap eraan heeft bijgedragen dat hij op deze plek zit. Hij heeft altijd vanuit betrokkenheid gewerkt. 'Ik heb ook tijdens mijn oratie gezegd dat de manier waarop ik tot nu toe altijd onderzoek heb gedaan en wil blijven doen, mét Molukkers is. Als ik word uitgenodigd om in een wijk advies te komen geven, of om mee te praten over een issue, dan kan dat leiden tot onderzoek, dat is voeding voor mij. (...) Ik kan niet vanuit een ivoren toren werken en ik denk dat Molukkers mij daarin steunen en daarom accepteren. Heel veel Molukkers waren bij de oratie, ook die elkaar elders proberen te ontwijken. Dat zegt denk ik iets over het bereik van de leerstoel, om het zo maar even te zeggen. Natuurlijk zijn er ook wel lastige momenten geweest, maar dan heb ik het over vroeger, bijvoorbeeld als ik sprak vanuit een Molukse organisatie. Dan kwamen er reacties als "Wat doe je daar als Nederlander?", maar mijn

Molukse kameraden hadden mij naar voren geschoven.’

MOLUKSE GESCHIEDENIS ALS DEUR VOOR STUDENTEN

Voor geschiedenisstudenten biedt de Molukse geschiedenis een uitgelezen kans om zich bezig te houden met postkoloniale geschiedenis en migratie. Iedere universiteit biedt vakken rondom deze thema's, maar 'helaas wordt daarbij nog te weinig gekeken naar het Molukse verhaal.' Het is voor studenten belangrijk om dit verhaal te gaan ontdekken. De Molukse geschiedenis is dichtbij. Er zijn bijvoorbeeld nog Molukse wijken die goed te bezoeken zijn. Daarnaast is het Molukse verhaal nog altijd in beweging. Er zijn ook nog veel, schijnbaar voor de hand liggende, onderzoeksvragen over de Molukse geschiedenis te formuleren, zoals de vraag hoe er in de Nederlandse regeringskringen is gesproken over het terugsturen van de Molukkers tijdens de geplande zes maanden waarin de Molukkers in Nederland zouden verblijven. Veel intrigerende vragen liggen eigenlijk 'al op tafel'; vragen waar studenten zich direct in kunnen verdiepen.

Nieuwe historici die zich bezighouden met de Molukse geschiedenis zijn ook hard nodig om tegenwicht te bieden aan de vele onjuiste historische narratieven over Molukkers. Jonge wetenschappers moeten zich bewust zijn van alle onzin die verkocht wordt. In de loop van de tijd zijn er allerlei verhalen over de Molukse geschiedenis ontstaan. 'Ik kwam ergens op Wikipedia tegen dat Molukkers naar Nederland waren gekomen, omdat Nederland de RMS had beloofd, wat echt onzin is. Vervolgens zag ik deze informatie terugkomen op officiële sites, met Wikipedia als bron. Ook dat zou zelfs een interessant thema zijn: waar komen die "broodjeaapverhalen" steeds vandaan, en met welk doel.' Een ander voorbeeld is dat sommigen eerste generatie Molukse veteranen in de begintijd in uniform bleven lopen. Dit werd vaak geassocieerd met het idee dat deze militairen 'niet anders konden'. Volgens Steijlen was dit echter ook een daad van verzet tegen hun ontslag. Historici moeten de geschiedenis blijven bekijken vanuit rivaliserende hypothesen en mensen vooral niet alleen zien als 'slachtoffers'. De belangrijkste tip die Steijlen wil meegeven is dan ook: 'waardevrije wetenschap bestaat niet. Ik vind het belangrijk dat wanneer je aan geschiedschrijving doet, je ook de kracht van mensen benadrukt'.